УДК 159.923:159.97

ПРОСВІТНИЦЬКА РОБОТА ЯК ВАЖЛИВА ФАХОВА СКЛАДОВА У ДІЯЛЬНОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА

Розвадовська Т. В.

Стаття розкриває поняття просвітницької роботи соціального педагога. Автор аналізує такі основні поняття, як "соціально-педагогічна робота", "соціально-педагогічна діяльність", "просвітництво", "просвітницька робота", у суміжних із соціальною педагогікою науках. На основі даного аналізу автор надає визначення такому поняттю, як "просвітницька робота соціального педагога"; окреслює її мету, основні напрями, форми та методи.
Ключові слова: просвітницька робота, соціальна педагогіка, соціально-педагогічне проектування, соціально-педагогічна робота, просвітницька робота соціального педагога.

Статья раскрывает понятие информационно-воспитательной роботы социального педагога. Автор анализирует такие понятия, как "социально-педагогическая работа", "социально-педагогическая деятельность", "информационно-воспитательная работа", в смежных с социальной педагогикой науках. На основе данного анализа автор предоставляет собственное определение такого понятия, как "информационно-воспитательная робота социального педагога"; определяет ее цель, основные направления, методы и формы.
Ключевые слова: социальный педагог, информационно-воспитательная работа, социально-педагогическая работа, социально-педагогическое проектирование, информационно-воспитательная работа социального педагога.

The paper reveals the concept of educational work of a social teacher. The author analyzes such basic concepts as socio-pedagogical work", socio-pedagogical activities", enlightenment", educational work" in sciences related to social pedagogy. Based on this analysis, the author gives a definition of the concept of educational work of a social teacher" and outlines its objective, main directions, forms and methods.
Key words: educational work, social pedagogy, socio-pedagogical projects, socio-pedagogical work, educational work of a social teacher.

Постановка проблеми. Просвітницька діяльність в Україні має переважно профілактичний характер. Актуальність просвітницької роботи у професійній діяльності соціального педагога зумовлена тим, що вона майже не визначається у науковій літературі як окремий вид роботи. У соціально-педагогічному контексті просвітницька робота соціального педагога найчастіше розглядається як складова профілактичної роботи. Але разом з тим профілактична робота не розкриває повної суті просвітницької роботи соціального педагога.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основу дослідження становлять наукові положення та висновки щодо: трактування терміна "просвітництво" (В. С. Політкарпов, Л. Т. Левчук, В. С. Гриценко, М. І. Горлач та ін.); обґрунтування просвітницької роботи, її форм та методів (О. В. Безпалько, Н. В. Заверико, І. Д. Звєрєва, А. Й. Капська, Т. В. Дуткевич, О. В. Паскаль, Р. Х. Вайнола, З. М. Шевців, М. В. Шахрай та ін.).

Мета статті. На основі аналізу таких понять, як "соціально-педагогічна робота", "соціально-педагогічна діяльність", "просвітництво", "просвітницька робота" у суміжних із соціальною педагогікою науках, таких як філософія та психологія, вивести термін "просвітницька робота соціального педагога", окреслити її мету, основні напрями, завдання, форми та методи.

Основний матеріал. Поняття "просвітництво" походить з XVII століття. Просвітництво – хронологічна доба середини XVII–XVIII століття. Термін "просвітництво" використовували такі філософи та мислителі того часу, як Ф.-М. А. Вольтер, Й.-Г. Гердер. Остаточно цей термін закріпився завдяки І. Канту ("Що таке просвітництво?", 1784 р.) [1].

Основні характерні риси доби Просвітництва:

– Представники доби Просвітництва прагнули перебудови усіх суспільних відносин на основі розуму, справедливості та рівності; сповідували “культ розуму”; вважаючи, що за його допомогою можливо змінити систему громадського та духовного життя суспільства.

– Рушійною силою “культу розуму” було розповсюдження передових ідей, знань та покращення моральності суспільства. Представники доби Просвітництва важливу роль надавали освіті, докладали значних зусиль для поширення знань серед усіх верств суспільства. Просвіта, на думку мислителів того часу, відігравала важливу роль у прогресивному розвитку суспільства у руслі загального добра та справедливості, включаючи у себе не тільки освіту як таку, а й громадське та моральне виховання.

– Філософи доби Просвітництва прагнули розкувати розум людини, що сприяло їх політичному розкріпаченню, вмінню критично мислити та оцінювати; вони вірили в людину, в її розум та високе покликання, продовжуючи, таким чином, гуманістичні ідеї доби Відродження [4].

Отже, Просвітництво можна охарактеризувати як цивілізаційно-культурну течію періоду переходу від феодального до індустріального суспільства. Видатні філософи доби Просвітництва пропагували становлення “культу розуму”, яке б засновувалось на природному рівноправ’ї людей, політичній свободі та громадянській рівності [4].

Виходячи з основних ідей та характеристики доби Просвітництва, можна виокремити поняття “просвітницька робота” у філософському контексті.

Просвітницька робота має на меті “просвітити”, надати певні знання, передові ідеї людині, які б допомогли їй особистісно зростати, розширити горизонти своїх знань та критично мислити. Крім того, передача знань має виконувати не тільки інформаційну функцію, але й містити у собі виховний процес на засадах гуманізму.

Окремим видом роботи у психології виокремлюють просвітницьку роботу як один із найважливіших видів діяльності практичного психолога. Просвітницька робота практично психолога відрізняється від профілактичної роботи. Просвітницька робота має на меті поширення психологічних знань, а не попередження можливих ускладнень у житті людини, групи людей чи соціуму. Отже, просвітницька робота розглядається у широкому та вузькому розумінні. У широкому – будь-яка діяльність служби має спрямовуватись на психологічну просвіту людей, ознайомлюючи їх зі специфікою діяльності практичного психолога, її методами та можливостями. Вузьке розуміння просвітницької роботи розглядається як цілеспрямовані дії практичного психолога, що спрямовані на поширення психологічних знань.

Виокремлюють основні завдання просвітницької роботи:

– допомога в усвідомленні громадянами цілей, завдань та можливостей соціально-психологічної служби, розумінні кола проблем, що можуть бути розв’язаними за допомогою психолога; формування уявлення, куди та до якої саме служби можна звернутись у разі виникнення різного виду психологічних труднощів;

– підвищення психологічної компетентності населення з метою формування навички самостійного вирішення певних проблем чи конфліктів, які можуть виникати у повсякденному житті, як в особистому, так і професійному;

– підвищення психологічної культури суспільства, оскільки для вирішення більшості соціальних конфліктів чи негараздів потрібні певні знання з психології. Крім того, потрібно враховувати психологічні чинники виникнення проблем.

Форма просвітницької роботи залежить від специфіки сфери функціонування психологічної служби і може включати у себе: лекції, виступи на семінарах і нарадах, бесіди, круглі столи, консультації, методичні листи і рекомендації, тренінги, диспути, виступи у пресі, радіо та телебаченні тощо.

Загальні завдання та форми реалізації просвітницької роботи можуть корегуватись та конкретизуватись залежно від сфери соціальної практики, в межах якої функціонує соціально-психологічна служба [2, с. 152–156].

Отже, у психологічному контексті просвітницька робота, як і в філософському, містить у собі виховний процес, який стосується довіри до психологічної служби та допомоги, зацікавленні людей вивченням психології для вирішення різного виду конфліктів, які можуть виникати у повсякденному житті чи професійній діяльності.

У соціально-педагогічному контексті просвітницька робота соціального педагога найчастіше розглядається як складова профілактичної роботи.

Але разом з тим профілактична робота не розкриває повної суті просвітницької роботи соціального педагога. Для початку проаналізуємо термін "соціально-педагогічна робота".

За визначенням І. Д. Звєрєвої, соціально-педагогічна робота являє собою різновид професійної діяльності соціального педагога, яка спрямована на створення сприятливих умов соціалізації, всебічного розвитку особистості, задоволення її культурних і духовних потреб або відновлення соціально схвалюваних способів життя людини. Тобто відновлення соціально прийнятної поведінки людини [5, с. 256].

О. В. Безпалько надає таке визначення: "Соціально-педагогічна робота – це різновид соціально-педагогічної діяльності, яка здійснюється у певній соціальній інституції та спрямована на точно визначений об'єкт впливу" [3, с. 186]. Дослідниця зазначає, що залежно від того, на кого спрямована діяльність, доречно вести мову про соціально-педагогічну роботу з різними категоріями дітей, молоді, дорослих або окремими соціальними групами, з урахуванням місця, де вона відбувається. Фахівець може працювати з конкретною особистістю чи соціальною групою на рівні суб'єктивної взаємодії. Таким чином, поняття "соціально-педагогічна робота" характеризує соціально-педагогічну діяльність у площині безпосередньої соціальної практики у чітко окреслених умовах [3, с. 186].

Отже, соціально-педагогічна робота розглядається як різновид соціально-педагогічної діяльності. Проаналізуємо що являє собою соціально-педагогічна діяльність.

Соціально-педагогічна діяльність є різновидом професійної діяльності, яка спрямована на досягнення суспільно важливого результату. А. Й. Капська визначає соціально-педагогічну діяльність як надання допомоги людині, сім'ї, певній соціальній групі шляхом матеріально-фінансової, морально-правової, психолого-педагогічної підтримки. Мета соціально-педагогічної діяльності – сприяння у вирішені певних проблем. Д. І. Звєрєва зазначає, що застосування поняття "соціально-педагогічна діяльність" має на увазі педагогічну діяльність за умови дефіцитів, які можуть вплинути на спосіб життя людини та її поведінку [6, с. 353].

Отже, соціально-педагогічна діяльність – це різновид професійної діяльності, що спрямована на реалізацію завдань соціального виховання, створення сприятливих умов соціалізації, всебічного розвитку особистості, задоволення її соціокультурних потреб або відновлення соціально схвалюваних способів життєдіяльності. Пріоритетом соціально-педагогічної діяльності є допомога у позитивній соціалізації особистості, зокрема інтеграції у суспільство; допомога у розвитку особистості, її вихованні, освіті, професійному самовизначенні. Головним у соціально-педагогічній діяльності є створення для особистості приймаючого та підтримуючого середовища, створення якісних соціальних стосунків, формування у людини навичок самоорганізації, саморозвитку та самозабезпечення своїх потреб.

Таким чином, базуючись на аналізі понять "просвітництво", "просвітницька робота", "соціально-педагогічна робота", "соціально-педагогічна діяльність", визначаємо, що просвітницька робота соціального педагога повинна включати у себе елементи соціального виховання. Соціальне виховання – це процес та результат цілеспрямованого впливу на людину для оволодіння та засвоєння нею загальнолюдських та спеціальних знань, соціального досвіду з метою формування позитивних ціннісних орієнтацій, соціально значущих якостей [7, с. 292].

Просвітницька робота соціального педагога – це різновид професійної діяльності, яка спрямована на передачу певних знань та інформації про певні соціально-педагогічні проблеми у соціумі, виховання особистісного ставлення до соціально-педагогічної проблеми на засадах гуманізму. Відповідно, соціально-педагогічну проблему ми трактуємо як наявність певної соціальної проблеми чи проблеми соціальної взаємодії в індивіда, виникнення чи загострення якої залежить від сприйняття та осмислення цієї проблеми не тільки індивідом, але й соціальним оточенням.

Метою просвітницької роботи соціального педагога є формування адекватного сприйняття суспільством певних проблем інших індивідів за допомогою надан-

ня об'єктивної інформації про походження та особливості виникнення даних проблем.

Завдання:

– інформування суспільства про наявність соціально педагогічних проблем;

– підвищувати освіченість суспільства щодо механізмів виникнення соціально-педагогічних проблем;

– допомога в усвідомленні суспільством наявності проблем;

– формування уявлення, куди можна звернутись у разі виникнення певної проблеми;

– підвищення культури, подолання стереотипного відношення та виховання адекватного ставлення до осіб, які мають певні соціальні та соціально-педагогічні проблеми;

– підвищення компетентності населення з питань соціально-педагогічних проблем.

Напрями:

– підвищення рівня обізнаності населення щодо проблем алко- та нарко-залежних осіб, особливостей виходу із залежності;

– організація просвітницьких проектів щодо проблем соціалізації осіб з інвалідністю;

– формування розуміння проблем вихідців пенітенціарних закладів та механізмів, причин потрапляння до них;

– виховання толерантного ставлення до ВІЛ інфікованих осіб;

– подолання стереотипного ставлення до вихідців інтернатних закладів.

До основних методів просвітницької роботи соціального педагога можна віднести:

– навчальні (лекції, бесіди);

– дослідницькі (анкетування, опитування);

– наочні (демонстрація відеоматеріалів);

– диспути.

Окреслені методи сприяють не тільки отриманню інформації, але й вихованню певного ставлення до соціально-педагогічної проблеми. Для просвітницької роботи соціального педагога важливим є кожен із представлених методів. Лекція доцільна на початку просвітницької роботи, щоб ознайомити певну соціальну групу із наявністю проблеми, окреслити її характерні риси, причини виникнення цієї проблеми. Анкетування чи опитування дозволяє соціальному педагогові окреслити певні прогалини знань про проблему. Демонстрація відеоматеріалів, наприклад фільмів, про особливості проблеми, допомагає краще зрозуміти проблему, важливим є не просто перегляд фільму, а й його обговорення, написання відгуків, що сприяє усвідомленню проблеми та формуванню особистісного ставлення до неї. Через обговорення формується ставлення людини до проблеми. Диспут – метод впливу на становлення особистості, становлення ставлення особистості до певної проблеми, вироблення позитивної життєвої концепції, адекватного ставлення до наявної проблеми. Ефективний диспут передбачає ознайомлення із проблемою, визначення мети та запитань до обговорюваної теми.

Порівнюючи профілактичну та просвітницьку роботу соціального педагога, зауважуємо, що профілактична робота спрямована більшою мірою на попередження певних негативних явищ у суспільстві, а просвітницька робота має на меті висвітлення певних наявних проблем у суспільстві, осмислення та виховання адекватного ставлення до них. Але разом з тим і профілактична робота, і просвітницька мають спільні методи, які відрізняються кінцевою метою.

Зважаючи на те, що метою просвітницькою роботи соціального педагога є виховання та формування особистісного, адекватного ставлення до соціально-педагогічної проблеми, всі ці методи є невід'ємною частиною просвітницької роботи. Тому доцільно зазначити, що ефективною формою роботи буде соціальне чи соціально-педагогічне проектування, метою якого є перетворення об'єктивної дійсності, коли створюються чи передбачаються об'єкти, явища, процеси, які б відповідали бажаним якостям. Соціально-педагогічне проектування – цілеспрямована діяльність, яка розробляє варіанти вирішення соціально-педагогічних проблем [8, с. 67].

Експериментально було підтверджено, що соціально-педагогічне проектування є ефективним методом просвітницької роботи соціального педагога. Наш соціально-педагогічний проект проходив апробацію як педагогічний експеримент. Заміри відбувались за допомогою авторських анкет на початку та в кінці педагогічного експерименту. Мета соціально-педагогічного проекту – підвищення рівня обізнаності студентської молоді щодо захворювання на аутизм та виховання адекватного ставлення до людей з аутизмом.

Для визначення особистісного ставлення студентів до людей з аутизмом було використане питання, чи погодились би вони товаришувати з такою людиною. У першому анкетуванні 56,6 % погодились товаришувати, у другому – 62,96 %. "Ні" у першому анкетуванні відповіли 5,6 %, у другому – 3,7 %. "Не впевнені, що погодились би на це" у першому анкетуванні – 37,9 %, у другому – 29,6 %.

Таким чином, проаналізувавши дані двох анкетувань, можна визначити, що соціально-педагогічне проектування є ефективною формою просвітницької роботи соціального педагога, оскільки ми бачимо, що відсоток тих, хто погодився б товаришувати із людьми з аутизмом, зріс, а відсоток тих, хто не погодився чи не впевнений, – зменшився.

Висновки. Таким чином, просвітницька робота соціального педагога є важливою та невід'ємною частиною соціально-педагогічної діяльності. Якщо порівнювати просвітницьку та профілактичну роботи соціального педагога, то можна помітити суттєву різницю. Профілактична робота більше спрямовується на людину, яка має певні соціально-педагогічні проблеми або на запобігання виникненню в індивіда певних соціально-педагогічних проблем. А просвітницька робота спрямовується на усвідомлення, розуміння широким колом людей наявності соціально-педагогічних проблем у певної категорії населення чи індивіда зокрема. Крім того, просвітницька робота має нести певну виховну функцію.

Подальше дослідження даної проблематики вбачаємо в розробці нових форм, напрямів та методів просвітницької роботи соціального педагога та виокремленні її в окремий фаховий вид діяльності.

Література

1. Горлач М. І. Філософія : підруч. / М. І. Горлач, В. Г. Кремень, В. К. Рибалко. – Харків : Консум, 2000. – 672 с.
2. Дуткевич Т. В. Практична психологія: вступ у спеціальність : навч. посіб. / Т. В. Дуткевич, О. В. Савицька. – К. : Центр учбової літератури, 2007. – 256 с
3. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери. / за заг. ред. проф. І. Д. Звєрєвої. – 2-ге вид. – К. ; Сімферополь : Універсум, 2013. – 536 с.
4. Історія світової культури : навч. посіб. / кер. авт. кол. Л. Т. Левчук. – 3-тє вид., перероб. і доповн. / Л. Т. Левчук, В. С. Гриценко, В. В. Єфименко та ін. – К. : Центр учбової літератури, 2010. – 400 с.
5. Соціальна педагогіка: теорія і технології : підручник / за ред. І. Д. Звєрєвої. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 316 с.
6. Соціальна педагогіка : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / А. Й. Капська, О. В. Безпалько, Р. Х. Вайнола та ін. ; ред. А. Й. Капська ; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова, Ін-т соц. роботи та управління. – 4-те вид., переробл. і доповн. – К. : Центр учбової л-ри, 2009. – 488 с.
7. Соціальна педагогіка : мала енциклопедія / за заг. ред. проф. І. Д. Звєрєвої. – К., 2008. – 336 с.
8. Технології соціально-педагогічної діяльності : навч. посіб. для студ. напряму підготовки "Соціальна педагогіка" / за заг. ред. Н. В. Заверико. – Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2014. – 280 с.
9. Шахрай В. М. Технології соціальної роботи : навч. посіб. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 464 с.
10. Шевців З. М. Основи соціально-педагогічної діяльності : навч. посіб. / З. М. Шевців. – К. : Центр учбової літератури, 2012. – 248 с.